

וע' דרך נוספת בישוב השמטת הרמב"ם בשפ"א ובחזו"א (יה, ב).

וע"ע ב'ביצחק יקרא' שם בבאור שיטות החכמים בסוגיא, בגדר דין זה; האם ההימצאות בפנים היא הפוסלת או מעשה ההכנסה [כן דעת רבא, ולכך כל שאינו דרך הבאה ממועט. ובוה מובן כשחשב להביא לקה"ק ונמלך מדוע לא ייפסל מעתה שכבר אינו מעותד לבוא פנימה – אלא משום שרק ההכנסה פוסלת ולא ההימצאות]. וכן נגע בזה בספר שלמי שמעון. וע"ע בחודשי הגר"ח על הרמב"ם הל' ביאת המקדש ג, כא ד"ה והנה עיקר.

עוד מו"מ בסוגיא – ע' ב'משפט כהן' קיא.

ועל פירוש (ונוסחת) הרמב"ם בבעיות דלהלן – ע' קרן אורה; אגרות משה (ח"א) קדשים יג.

פר ושעיר של יום הכיפורים... הזה מדמן על הפרכת והוציאו למזבח והכניסו' – יש מי שפרש שלכך נסתפקו בפר ושעיר יוהכ"פ ולא בשאר חטאות פנימיות, כי ביוהכ"פ נאמר ויצא אל המזבח ולמדו (ביומא) שצריך לעמוד לפני מן המזבח כשמוזה על הפרוכת, ויוצא חוץ למזבח כשנותן עליו, הלכך יש ספק שמה שני מקומות הם ונפסל בכניסה, אבל בשאר חטאות פנימיות שלא נאמר 'ויצא', היה עומד חוץ למזבח גם בשעת הזאתו על הפרוכת, הלכך אין כאן 'שני מקומות' (מנחת חינוך קלט, ג עפ"י יומא נח:).

דף פג

רבי יהודה אומר כו'... – הרמב"ם (פסולי המוקדשין ב, טז) פסק שאם הכניס במזיד פסל אפילו לא כיפר, ואם בשוגג – לא פסל א"כ כיפר. וכבר האריכו נושאי כליו לפרש מקורו, וכיצד מתיישב הדבר עם סוגיות הגמרא (ע' בכס"מ לח"מ או"ש שם, ובמפרשים כאן).

ובחודשי הגר"ח הלוי (שם) באר יסוד דינו של רבי יהודה שכיון שההבאה לבדה אינה פוסלת אלא כשהביאו כדי 'לכפר' [כפי שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה לכפר בקדש, וכמבואר בסוגיא דלעיל שאם הכניסו כדי לכפר בקדש-הקדשים ונמלך כשהיה בהיכל – לא פסל], על כן כשהכניס בשוגג אין זו מחשבת כפרה כי מחשבה בטעות היא, הלכך לא נפסל. וסובר הרמב"ם שזה רק אם לאמיתו של דבר מחשבתו לא נתקיימה, אבל אם לבסוף כיפר ונתקיימה מחשבתו שחשב לכפר – גם בשוגג לא בטלה מחשבתו, ונתקיים כאן 'יובא לכפר'.

ובכך יישב את דברי הרמב"ם עם סוגיתנו, שיש לחלק בין אם נתן מן הדם על המזבח בפנים או על הפרוכת ובין הבדים; שאם נתן על המזבח, כיון שבאמת כיפר (כמבואר בסוגיא בדף לו שוריקה שלא במקומו כמקומו דמי, ובכלל זה הניתנים בחוץ שנתנן בפנים, כמבואר ברמב"ם ב, י) הלכך גם אם הכניס בשוגג, נפסל. אבל אם היה על הפרוכת ובין הבדים, שלא כיפר [כי לא נתרבה 'שלא במקומו כמקומו' אלא במזבח בלבד. וכ"כ שאר אחרונים, כמו בא לעיל כו:] – שוב חל בזה דין 'טעות' לבטל מחשבתו.

א. הראב"ד (בפירושו לתורת כהנים פ' צו פ"ח. מובא בשפ"א לעיל פב.) נסתפק בפירוש 'שוגג' – האם הכוונה סובר שהוא דם של חטאת-פנימית (וכן נקט בחזו"א יח, א), או שלא ידע שדם חיצוני שנכנס נפסל. ובשפת אמת (שם) נקט לפי זה שיש אופן אחד של שגגה שפוסל.

ולכאורה נראה שלפי באור הגר"ח שהכנסה בשוגג אינה פוסלת משום שהיא 'מחשבה בטעות' (וכעיקר סברא זו כתב גם ב'קרן אורה'), אפשר לומר שכל שהבאתו לשם היתה בטעות, ואילו ידע האמת לא היה מביא – יש כאן חסרון ב'הבאה לכפר' וכשר, הן אם חשב שמקום הזאתה בפנים הן אם חשב שאין פסול במה שמביא שמה. ושמה יש צד לומר שדוקא כאשר השגגה היתה בענין הכפרה, כגון שחשב שהיא חטאת-פנימית –

חסר ב'לכפר', אבל אם ידע שהיא חיצונית אלא שסבר שאינה נפסלת בהבאה פנימה – אין חסרון בדין ד'לכפר'. ואולם לנקוט להפך אין נראה. וצ"ע.

ב. מדברי הגר"ח מבואר ש'כיפר' דוקא, ועל כן אם היוה שלא כדיון, כגון שחיסר בהזאות, או שהכניס הדם אדם פסול – אין זה 'כיפר'. וכפי שכתב במנחת חינוך קלט.

ג. ע"ע בספר אבי עזרי (פסוה"מ שם. רביעאה) שפרש פשט הסוגיא באופן חדש, התואם עם פסק הרמב"ם. ולדרכו יוצא שלפי מסקנת ההלכה שבכיפר לעולם נפסל, ובדלא כיפר יש חילוק בין שוגג למזיד – טעם הדבר הוא שמדין תורה אין פסול אלא בשכיפר, רק משום קנס פסלוהו כשהכניס במזיד, גם אם לא כיפר, ובשוגג לא קנסו.

וע' בזבח תודה שפקפק במסקנת ההלכה, אם יש לפסוק כמו שכתב הרמב"ם (והרע"ב), אם לאו – שהרי מסוגיתנו משמע שאם לא כיפר לא נפסל אפילו במזיד, ואין לדחות פשוט סוגיא במקומה מפני קושיית ממקום אחר. והביא שגם בכס"מ תמה בדבר. אך כל הקושיא אינה אלא לפי פירושו הר"י קורקוס, שהרמב"ם סמך עצמו על הסוגיא בדף כז, אבל לפי מה שכתב באבי עזרי, אין כל קושיא מסוגיתנו.

ומאידך בחזו"א (יח) פירש דברי הרמב"ם באופן אחר, ולפירושו בשוגג לא פסל אפילו כיפר).

פרק תשיעי – 'המזבח מקדש'

'המזבח מקדש את הראוי לו' – אף על פי שהמזבח מקדש לענין זה שאם עלו לא ירדו – אין המזבח מקדש לענין ריצוי הקרבן. כגון קומץ פסול [שפיגל בעבודותיו] שעלה על המזבח – לא כיפר ולא עלתה המנחה לחובתו. כן כתבו אחרונים ז"ל עפ"י המבואר במשנה לעיל פב – 'אין הציץ מרצה על היוצא', ובפרושו רש"י שם (עפ"י שו"ת דובב מישרים ח"א ק; שו"ת אחיעזר ח"ד צד – מכתב מהגר"י קוסובסקי; חזו"א זבחים יט, יב; שפ"א להלן פו.).

– כתב בספר אור שמח (פסוה"מ ג, ג): דין זה אמור הן במקדש בין בבמה בשעת התר הבמות. אך דוקא לפי הדעה הסוברת שבמה טעונה מזבח (ע' להלן קח), אבל אם אינה טעונה מזבח, הרי הוא כסלע בעלמא ואינו מקדש.

ובתוס' (יב. ד"ה יום) מבואר שנקטו בפשיטות שגם מזבח של במה מקדש. וע"ע באו"ש שם. וע"ע בחידושים על הש"ס המיוחסים לגר"ח (הדושי הגר"ח השלם) תמג.

ענינים וטעמים

'המזבח מקדש את הראוי לו'

'... והיה המזבח קדש קדשים, כל הנגע במזבח יקדש – קדש קדשים' – מה פירושו? אנו מפקפקים אם אמנם צורת סמיכות זו אינה אלא לשון הפלגה; 'עבד עבדים' הוא עבדם של עבדים. 'מלך מלכים' הוא מלך מעל למלכים... 'שמי שמים' הם דיוטה עליונה בשמים שלגביה שמי הארץ הם נקודה זעירה כמו הארץ לגבי השמים שמעליה, הוה אומר: השמים שמעל לשמי הארץ, וכיוצא באלה יותר – אמור מעתה ש'קדש קדשים' הוא מקדש המשפיע מקדושתו על מקדשים אחרים. נשוה את היחס שבין מקום ארון הברית הנקרא 'קדש קדשים', לבין ההיכל, מקום המנורה

והשולחן, הנקרא 'קודש' – עם היחס שבין קרבנות עולה חטאת ואשם הנקראים קדשי קדשים, לבין בכור מעשר פסח ושלמים הנקראים קדשים קלים; –

הצד השווה שבין הדביר והעולה החטאת והאשם הוא, שהם מתייחסים ישירות אל מעשה האדם, אל התורה ואל יחס האדם אליה. לעומת זאת מתייחס ההיכל עם השולחן והמנורה, וכן הבכור המעשר הפסח והשלמים – אל נכסי האדם ואל הגורל המיועד לו מיד ה'. יוצא מכך שקידוש המעשה, כלומר הכנסת האדם הפועל תחת עול קיומן של מצוות ה', הוא היסוד והבסיס העיקרי של המקדש, וממנו נובע קידושם של כל שאר יחסי האדם. הוזה אומר: קידוש זה הוא 'קדש הקדשים' – בסיס ומקור לקידוש כל שאר הקדשים. קידוש התכונה הסבילה של האדם המקבל הכל מיד ה', יש לו ערך רק אם האדם מקבל על עצמו מראש עם כל מה שהוא עתיד לקבל מיד ה', את עול קיומה של תורת ה'.

לפיכך קרבים כל הקרבנות בזמן שבין שתי עולות התמיד, שכן קרבן העולה מציין את הבסיס והמטרה של כל הקרבנות: קידוש מעשה האדם, השואף לעלות מעלה מעלה לקראת השתלמות הולכת וגדלה...

יותר מכל דבר אחר מסמל המזבח את קידוש האדם הפועל. המזבח עומד סמוך לפתח המקדש, מול ארון התורה שבקודש הקדשים. הוא פועל-יוצא גלוי מן התורה והמצוה המונחות בקודש הקדשים כשהן סמויות מן העין. הוא מהווה את המרכז העיקרי של החצר והעזרה שמסביב למקדש, ואש-דת היוקדת על ראש המזבח מסמלת את ההתמסרות אל תורת ה' כתנאי לכניסה לתוך המקדש. לפיכך שמו מזבח העולה, והוא עומד כולו על יסוד קידוש המעשה. במובן זה הרי הוא 'קדש קדשים'.

כל הנגע במזבח יקדש. הרי זאת תוצאה ישירה מן 'והיה המזבח קדש קדשים'. תכונת 'קדש קדשים' של המזבח מביאה לידי התוצאה הממשית של כל-הנגע במזבח יקדש. בדיוק כך נאמר על כלי השרת: וקדשת אתם והיו קדש קדשים כל-הנגע בהם יקדש' (שמות ל, ט). דבר זה מתיישב יפה עם פירוש 'קדש קדשים' על פי דרכנו: 'קדש קדשים' הוא דבר שבאמצעותו מתקדש דבר אחר, כלומר מורם אל תחום קדושת התורה. [בעוד שני מקומות נאמר בצורה דומה על חטאת ומנחה בהקשר תכונת 'קדש קדשים' שלהם: כל אשר-יגע בהם יקדש, כל אשר-יגע בבשרה יקדש – ויקרא ויא, ו, אלא ששם בא הכתוב ללמד ענין מיוחד: בליעה, ע' פי' שם].

כל מושג הקדושה ביהדות הוא מושג של קידוש, ושום דבר אינו מתקדש על מנת שהקדושה תתרכז בו וכל השאר יפול לתחום החולין. הכל מתקדש על מנת שיקדש.

'אריאל' בראש המזבח אוהו כל הנוגע בו ב'גבורת אריה' ומחזיק בו למען אש-דת. אולם פעולה זו אינה בלי גבול, והפסוק הבא – וזה אשר תעשה על-המזבח – וכן ויקרא ו, ב – זאת תורת העולה היא העלה על מוקדה (ע' פי' שם) – מלמדים כי 'המזבח מקדש את הראוי לו', ורק דבר 'שהוברר לחלקו' של המזבח נאחז ומתקדש על ידו אפילו אם בינתיים נפסל להקטרה. לדעת ר' יהושע אמור דבר זה רק לגבי האש ולא לגבי המזבח, ולא 'כל הראוי למזבח' (כולל הדם והנסכים), אלא רק 'כל הראוי לאישים אם עלה לא ירד' (זבחים פג). וגם הלכה זו מסויגת היא, שכן 'אלו אם עלו לא ירדו: הלן והיוצא והטמא ושנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו ושקבלו פסולין וזרקו את דמו', ואילו 'הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והאתנן והמחיר והכלאים והטרפה והיוצא דופן' – אם עלו ירדו. זה הכלל: 'כל שפסולו בקדש – הקדש מקבלו, לא היה פסולו בקדש – אין הקדש מקבלו'.

פירוש הכלל הזה שנוי במחלוקת בין רש"י ותוספות. רש"י מפרש 'שפסולו בקדש': 'שבאה לעזרה בהכשרה ונפסלה' (שם סח: ד"ה שפסולה בקדש). כלומר רק אם הקרבן לא נפסל אלא משבא לעזרה – לא ירד. אולם הפסול של רובע ונרבע וטרפה אפשר שיארע גם בעזרה, ומשום כך סוברים התוספות: 'כל שפסולו בקודש דלא ירד היינו שאירע פסול משנשחט ונתקדש בקדושת כלי' (שם ד"ה אמר). פירוש זה מתיישב יפה עם מושג 'הראוי לו': שהוברר לחלקו, וכן עם הביטוי 'לא היה פסולו בקודש', הוה אומר: כאשר אירע בו פסול, עדיין לא נאחו בקדושת המזבח. אמנם אין הביטוי הזה מתיישב יפה עם פירוש אחר שתוספות (שם) מביאים אותו: 'כל שפסולו כשר בעלמא בקודש', כלומר שפסולו אינו מוחלט אלא רק יחסי, במקרים מסוימים, כגון טמא בציבור שאינו מעכב את ההקטרה ולכן אינו עומד בניגוד מוחלט לקודש. התוספות בנדה מא ע"א ד"ה שהיה מפרשים: 'שאינן פסולין יכול להיות עד אחר שהוקדש', כלומר שפסולו אינו בא אלא כתוצאה מקדושתו ואינו חל אלא לאחר שנתקדש (ע"ש וכן בקרבן אהרן על תורת כהנים ויקרא ו.ב). לדעת ר' יהודה יש בו במושג 'פסולו בקודש' הגבלה נוספת לגבי 'כל-הנגע במזבח יקדש': 'פרט לשנשחטה בלילה ושנשפך דמה ושיצא דמה חוץ לקלעים שאם עלתה תרד' (זבחים פד.).

בטעם 'כל הראוי למזבח (או בצמצום יתר: הראוי לאישים) – אם עלה לא ירד', נראה לנו לפרש: הורדת איברים מאש המזבח עלולה לתת מקום לטעות ולדעה כוזבת, שאותו צד בנפש האדם המיוצג על ידי אותו איבר מסוים – אין לקדשו בקדושת אש-דת אלקית, כביכול יש תכונה בנפש האדם שאין לה זיקה אל הטהרה והקדושה של תורת ה'. והרי כל נפש האדם, על כל תכונותיה ללא שיו, תעודתה להיעשות 'לחם אשה ריח ניחוח לה'. מאידך כל הגורמים הפוסלים קרבן מלהקטירו מסמלים נסיבות המנוגדות, במידה גדולה או קטנה, לחזונו המקדש, וההקטרה למרות הפסולים האלה תהווה פגימה בטהרת החזונו האלה. בדבר 'הראוי למזבח' ו'הוברר לחלקו' (כנראה חסר כאן מילות קישור במקור) ולכן הורם אל תחום הסמלים של קדושת המקדש, ומאידך נפסל על ידי גורם כלשהו, קיימת מעין התנגשות בין שני מצבים, והכלל 'פסולו בקודש' מכריע ביניהם. קדם הקידוש לפסול – קידוש של 'בירור לחלק המזבח' על ידי שחיטה או קדושת כלי; או הפסול אין בו כדי להוציא את הקרבן מתחום המקדש לחלוטין; או הפסול עצמו מבליט את תכונת הקדושה באשר הוא מותנה על ידי הקדושה – הרי לפי כל הפירושים השונים האלה בולטת תכונת הקדושה בקרבן שנפסל. נראה אפוא כי בכל המקרים האלה מכריע הכלל שדבר שכבר נגע באש המזבח כביטוי סמלי של צד אחד מתכונות נפש האדם – שוב לא יורחק ממנה: 'אם עלה לא ירד'. לעומת זאת, פסולים כגון רובע ונרבע מוקצה ונעבד וכו' שבהם בולטת תכונת הפסול – אם עלו ירדו' (פירוש רש"י הירש תצוה כט, לז).

נראה לבאר החילוק בפסולין שאם עלו לא ירדו אף בפסול חמור טובא כפגול ונותר משום שפסולו בקודש, ולא פסולין שלא נעשו בקודש, שיורדין אף בפסול קל – הוא משום דאלו שלמדו ונתקדשו בקדושת התורה, אף שנתקלקלו ח"ו יש להם יותר תקנה שיותר עלולין לשוב אף שחטאם חמור ביותר, אבל אלו שלא נכנסו כלל בלימוד התורה, אף שחטאם קל, אינם עלולים לשוב כלל.

ולכן יראה כל אדם ללמד את בניו אף שלפי השערתו לא יתגדל בתורה, כי אף כל שהוא תורה מציל ומועיל לתשובה. ובמקום אחר בארתי שזהו חיוב התורה ללמוד אף כשידע ברור שלא יתגדל בתורה... (דרש משה' לגר"מ פינשטיין זצ"ל – תצוה).